

De Gouden Duiven

Van Martha Hall Kelly verscheen eveneens
bij Ambo|Anthos uitgevers

Seringenmeisjes
Russische rozen
Zonnebloemzussen

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos uitgevers via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Martha Hall Kelly

De Gouden Duiven

Vertaald door Iris Bol
en Marcel Rouwé

Ambo|Anthos
Amsterdam

ISBN 978 90 263 6375 7

© 2023 Martha Hall Kelly

© 2023 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos uitgevers,

Amsterdam en Iris Bol en Marcel Rouwé

Oorspronkelijke titel *The Golden Doves*

Oorspronkelijke uitgever Ballantine

Omslagontwerp Margo Togni / Laura Klynstra

Omslagillustratie © Ildiko Neer/Trevillion Images (women);

Brzozowska/Getty Images (Paris view)

Foto auteur © Jeffrey Mosier Photography

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor alle vrouwen die
Ravensbrück hebben overleefd.
En voor hen die
nooit meer thuiskwamen.

I

Josie

Fort Bliss, Texas

1952

Bij het ochtendgloren word ik wakker met mijn gezicht in de bank gedrukt en ben ervan overtuigd dat ik terug ben in Blok 10. Het raam van de woonkamer staat op een kiertje terwijl buiten de zoveelste Texaanse stofstorm verschrikkelijk tekeergaat en de kamer meer met zand dan met stof teistert. Met een bonzend hoofd zwaai ik mijn voeten op de vloer. Vijfenzestig dossierfoto's die op de muur boven de bank zijn geplakt wapperen in de wind, de mannengezichten kijken op me neer.

Mengele. Speer. Von Braun.

Ik ga staan, loop naar het raam en schop een halfvol blikje bier om. 'Verdomme.'

Een windvlaag raakt mijn altaartje op de salontafel waar de votiefkaars nog steeds flakkert onder de foto van mijn moeder en onder de tijdens de bevrijding genomen foto waar Arlette en ik arm in arm op staan. De wind krijgt de foto van mijn moeder te pakken en blaast hem door de lucht. Ik spring ernaartoe om hem te grijpen voordat hij op de grond valt en zet hem weer op zijn plek.

Dan schuifel ik naar het raam en kijk naar het zand dat in zulke dikke wolken wervelt dat het Franklin-gebergte in de verte nog slechts uit vage heuvels bestaat. Buiten op het raamkozijn zit een duif te wachten tot de storm is uitgeraasd. Ik wapper met een arm om het beest weg te jagen en doe het raam met een klap dicht.

De wandklok in de keuken geeft 06.30 uur aan. Ik ben al laat.

Ik wil dit dolgraag achter de rug hebben. Hopelijk wordt het een routi-

neklus. Ditmaal eentje waarbij ik de regels bepaal.

Ik trek mijn voorgeschreven kleding aan – een roze rok, een groene blouse en een vaalbruin gevechtsjasje – en laat mijn zilverkleurige Walther PPK in mijn schouderholster glijden. Die eenvoudige handeling kalmeert me, de bruine handgreep heeft de ideale maat voor mijn hand. Het is het door mij in beslag genomen nazipolitiepistool uit de koffer van een net aangekomen wetenschapper die me bezwoer dat hij niet wist hoe het ding erin was beland.

Ik prop een paar ziekenhuishandschoenen in een zak, gris de welkomstmand mee en rijd in mijn door de overheid verstrekte jeep door de ingang van de basis, langs de reusachtige raket met daarop de tekst WELKOM IN FORT BLISS: UW LEGERBASIS VOOR LUCHTDOEL- EN GELEIDE RAKETTEN.

Onder het rijden lees ik het nieuwste dossier. Afgaand op de intakeformulieren hebben al die lui hun eigenaardigheden. De ene gaat overdreven vaak in bad. De ander masturbeert te veel. Krupps eigenaardigheid is dat hij kieskeurig is wat zijn kleding betreft. Hij stond erop dat zijn vrouw Irma en hij een compleet nieuwe set reisbagage zouden aanschaffen voor de reis en specificeerde zelfs welke modellen koffers er gekocht moesten worden. Iedere nieuwe wetenschapper was contractueel verplicht om de inhoud van elke tas aan te geven, maar Krupp heeft een heel epistel geschreven over de ingepakte spullen, inclusief zijn tien onderbroeken en alle cosmeticaspulletjes van zijn vrouw.

Ik vind Canyon Road 210 aan de rand van een woonwijk in Fort Bliss. Het is een eenvoudig huis in ranchstijl met twee slaapkamers in El Paso dat zijn best doet om er onbeduidend uit te zien. Typisch een plek waar de gezinnen van militairen naartoe gaan om de oorlog te vergeten en zich met behulp van bourbon en barbecues blindelings in de jaren vijftig te storten.

Alleen is dit geen doorsnee gezin.

Ik druk op de deurbel en luister in de snijdende wind naar de Westminster-slag. Mijn handpalmen liggen klam op het cellofaanpapier van de welkomstmand. Ik kijk naar deze aangereikte olijftak, het cadeau dat de Intake Groep heeft samengesteld: een goedkope geweven schaal gevuld met etenswaren die naar iemands idee de Amerikaanse en de Duitse cultuur symboliseren. Een blik Spam. Een gevuld Duits kerstbrood, gebakken door een van de secretaresses. Oreo's, een fles riesling en een sixpack Pearl-bier.

Ik druk nog een keer op de deurbel waarna hij de voordeur op een kier-tje opendoet. 'Jah?'

Alleen al bij het horen van dat accent wil mijn huid zich van mijn li-chaam losmaken. 'Doe open, meneer Krupp. Ik ben het. Luitenant Ander-son.'

Als hij de deur verder opent, zie ik mevrouw Krupp en hun twee zoontjes in het gele licht van de hal.

Ik overweeg weer in mijn jeep te stappen en tegen Tony P. te zeggen dat hij voortaan zijn eigen intakegesprekken mag doen. Al merkt hij toch nooit of deze misdadigers iets verbergen. Doorgaans draait het erop uit dat hij biertjes met hen achteroverslaat nadat hij hun bagage vluchtig heeft be-keken.

'Ik ben hier voor uw intakegesprek, meneer Krupp.'

De moeder drukt de kinderen dichter tegen zich aan.

Hij wenkt me naar binnen. 'Guten Morgen.'

Wat zou hij doen als ik nu mijn pistool pak en ermee voor zijn gezicht zwaai zoals de bewakers van Ravensbrück dat vroeger voor de lol bij ons deden?

'Alleen in het Engels, meneer Krupp.'

'Komt u verder.' Hij steekt een hand naar me uit om me naar binnen te begeleiden.

Ik doe een stap achteruit. 'Raak me niet aan, meneer.'

Binnen zijn al deze huizen hetzelfde: een laag plafond van polystyreen, zwarte ijzeren leuninggen die naar een verzonken woonkamer leiden, tapijt waarop de stofzuigsporen nog te zien zijn. Het ruikt er naar schoonmaak-middel en pannenkoeken, en het enige object in de woonkamer is een lage eikenhouten kast met daarin een televisie waarvan de groene beeldbuis een starend oog lijkt.

Herr Krupp doet een stap naar achteren en wringt zijn handen. 'We heb-ben nog niet veel meubels, al waren die ons wel beloofd.'

Hij lijkt totaal niet op zijn foto uit het dossier. Hij is minstens tien jaar ouder, loopt een beetje kromgebogen en is de brutale grijns uit de oude tijd van het Reich kwijt. Op zijn linkerwang glanst een op een platte worm lij-kend litteken van een sabelhouw. Het aristocratische ereteken, het bewijs dat hij tegen pijn kan. Het modieuze accessoire dat iedere Duitse schermer graag in groten getale had, maar Herr Krupp heeft zich met slechts één te-vredengesteld.

Zonder het ss-uniform lijkt hij vreemd genoeg kleiner, maar toch staat het zweet in mijn handen.

Mevrouw Krupp is een brunette die in levenden lijve aantrekkelijker is dan op de foto. Ze krijgt bonuspunten omdat ze op dit tijdstip na een hele nacht te hebben gereisd neppurels en een jurk met ingenaaide petticoat draagt. Omwille van mij? Ze is niet opgemaakt en kijkt zorgelijk, maar ze zal binnenkort ongetwijfeld vriendschap sluiten met de echtgenotes van de andere nazi's die hiernaartoe zijn gehaald voor het raketprogramma. Dan neemt ze ovenschotels met tonijn mee naar de Amerikaanse feestjes bij het zwembad en zal ze met de anderen verzuchten wat een knappe man Hitler was.

‘Wat is de bedoeling van deze ontmoeting?’ vraagt ze.

‘Jullie officieel verwelkomen.’ En om me ervan te vergewissen dat jullie niet de helft van de schatkist van het Reich het land in hebben gesmokkeld. ‘Komt u allebei even mee naar de keuken.’

Ze drukt de jongens steviger tegen zich aan. ‘Maar de kinderen...’

‘Ik vraag het niet nog eens.’

Ze schuifelen alle twee weg, maar kijken wel een paar keer achterom.

Ik haal het pak Oreó's uit de welkomstmand en breng de kinderen naar de televisie. Ik zet hem aan en gebaar dat ze ervoor moeten gaan zitten.

In kleermakerszit voor de televisie. Ze worden al echte Amerikanen. Ik wacht tot de beeldbuis is opgewarmd en al snel verschijnt de spelshow *Winner Take All* op het scherm. Spelleider Bill Cullen draagt een gestreepte stropdas.

‘Wilt u een winnaar zijn?’ roept de presentator, en het publiek begint te klappen.

Een chiropractor uit Grand Rapids heeft zojuist een flinke voorraad Prom Doe-het-zelf-permanent gewonnen plus een Amerikaanse oorlogsobligatie ter waarde van 250 dollar.

De jongste van de twee Krupp-zonen kijkt met betraande blauwe ogen naar me op.

Ze zijn zo jong en bang. Het is niet hun schuld dat hun vader een moordenaar is.

Ik geef hem het pakje. ‘Neem maar,’ zeg ik in het Duits. ‘Maak de koekjes maar open.’

Met de welkomstmand in mijn hand ga ik naar de keuken waar meneer

en mevrouw Krupp al op de met kunstleer beklede stoelen zitten te wachten aan hun nieuwe kersenrode keukentafel. Onder het felle tl-licht lijkt het tweetal uitgehold. Hun bagage staat opgestapeld tegen de muur en op de koelkast heeft iemand met een magneet in de vorm van een grijnzend zonnetje met daarop de tekst: WELKOM IN EL PASO! een ansichtkaartje gehangen.

Een schaal pannenkoeken die door de kantine moet zijn bezorgd staat onaangeroerd op het aanrecht. Meneer Krupp kruist zijn ene been over het andere en heeft zijn armen over elkaar geslagen.

Ik zet het bier in de koelkast, leun tegen het aanrecht en lees zijn dossier. ‘O, nou begrijp ik het. U bent een van de goede nazi’s. Nou, ze hebben echt een stralend wit curriculum vitae voor u gemaakt. Wordt zoiets niet een *Persilschein* genoemd, meneer Krupp?’

Hij kijkt uit het raam. Die lui zijn altijd verbaasd als ze ervan worden beschuldigd iets verkeerd te hebben gedaan.

‘Wat betekent dat woord, meneer Krupp?’

‘Het is een wasmiddel.’

‘Precies. En u bent behoorlijk schoon uit de was gekomen. Hier staat dat u op een boerderij hebt gewerkt en dat u onder druk bent gezet om Hitler te steunen. Ik denk dat uw verleden wel een flinke wasbeurt nodig had, nietwaar? Gelukkig hebben we een paar aanvullende dossiers over u.’

‘Ik ben hier het slachtoffer.’

Ik pak mijn klembord. ‘Naam?’

‘Kan dit alstublieft een andere keer?’ vraagt Krupp. ‘We zijn nog maar net aangekomen en mijn vrouw is moe van de lange reis. Ze was niet blij met het vernederende medische onderzoek dat ze verplicht moest ondergaan toen we hier gisteravond laat aankwamen. En volgens haar is de melk niet vers.’

‘Naam?’

‘Herbert Krupp.’

‘Geboorteplaats?’

‘München.’

‘Noemt u alle onderscheidingen die u zijn toegekend in dienst van uw land.’

‘Die heb ik niet.’

‘Zelfs geen *Kriegsverdienstkreuz*? Of een *Deutscher Nationalpreis für Kunst und Wissenschaft*?’

Hij haalt zijn vingers door zijn haar. ‘Absoluut niet.’

‘Waar was u het laatst werkzaam?’

Hij aarzelt en kijkt even om zich heen.

Ik laat mijn pen boven de stippellijn hangen. ‘Laten we het op het Reich houden.’ Ik teken een hakenkruisje. ‘En wáár werkte u voor het Reich, meneer Krupp?’

‘Even buiten Bonn. Bij IG Farben.’

‘In welke hoedanigheid?’

‘Ik werkte op de afdeling Huishoudelijke Producten. Zeep voor de huisvrouw.’

‘Hebt u ooit concentratiekampen bezocht?’

‘Zelden. En alleen wanneer ik daartoe bevel kreeg.’

‘Hier staat dat u vaak een bezoek hebt gebracht aan de IG Farben-fabriek genaamd IG Auschwitz. U bent ook in Buchenwald geweest.’

‘In mijn hoedanigheid van verkoper ben ik op verschillende locaties geweest.’

‘Juist. En uw bezoeken aan die kampen hadden niets te maken met de levering van Zyklon-B? Om de werking ervan te demonstreren?’

Hij frons. ‘Zeker niet.’

Ik kijk mevrouw Krupp aan. ‘Weet u wat Zyklon-B is, mevrouw Krupp?’ Ze schudt haar hoofd.

‘Het is een op cyanide gebaseerd pesticide dat in de concentratiekampen werd gebruikt om gevangenen te vermoorden. Hier staat dat uw echtgenoot de onderbevelhebber was van de man die dat onderdeel van het bedrijf leidde.’

Ze wendt haar blik af.

‘Maar nu bent u hier, meneer Krupp. In een huis aan Canyon Road met een gloednieuwe keuken. Laatst vraag. Hebt u nog contanten, obligaties of andere waardevolle spullen bij u die niet zijn aangegeven op formulier 21-10?’

‘Ik heb zoveel formulieren moeten invullen.’ Op zijn bovenlip verschijnen zweetdruppeltjes.

‘Hebt u...’

‘Nein.’

‘In het Engels, meneer Krupp.’

Hij steekt een arm naar me uit. ‘Kunt u niet...’

Ik deins achteruit. ‘Raak me niet aan. Ik zeg het niet nog eens.’

Ik gooi het klembord met een klap op de tafel, waar ze allebei van schrikken, en dan loop ik naar de stapel bagage. Aan elke spiksplinternieuwe, marineblauwe Samsonite-koffer hangt een rood papieren label met daarop in het zwart gedrukt de woorden: BAGAGE GEÏNSPECTEERD.

Ik trek de ziekenhuishandschoenen aan. ‘Mooie, nieuwe koffers. Jullie reizen bepaald niet licht.’

Krupp gaat iets rechter zitten. ‘Onze bagage is al doorzocht.’

Ik tast achter de stapel koffers, haal een make-upkoffertje zonder label tevoorschijn en zet het op tafel. ‘Dit ook?’

De tl-lampen boven ons verlichten de zweetdruppeltjes op Krupps voorhoofd. ‘Daar zitten persoonlijke bezittingen van mijn vrouw in.’

Ik kijk haar aan. ‘Dan vindt u het vast niet erg als een andere vrouw die even bekijkt.’

Opmerkelijk kalm kijkt ze me aan.

Ik probeer het koffertje een stukje op te tillen. ‘Het lijkt me veel te zwaar, mevrouw Krupp. Een vrouw die van nature zo knap is als u heeft niet zoveel make-up nodig. Wat zou de Führer daar wel niet van zeggen?’

Als ik het koffertje open en mijn zakmes openklap, hapt mevrouw Krupp even naar adem.

Meneer Krupp gaat staan. ‘Is dit echt nodig? Het Amerikaanse leger heeft me hiernaartoe gebracht. Ik sta erop uw meerdere te spreken.’

‘Gaat u zitten, meneer Krupp.’

Hij doet wat ik zeg en ik schuif de potjes en flesjes opzij en snij de satijnen bodem uit het koffertje. Ik tast erin en voel een golf van vreugde door me heen gaan wanneer mijn vingers door de laag katoen dringen en ik iets voel wat onmiskenbaar gegranuleerd leer is. Ik haal een doosje van rood leer met op de deksel een in goud gebosseleerd hakenkruis met adelaar tevoorschijn. In het doosje, op een bedje van paars fluweel, ligt een zilveren ster met een binnenring die is ingelegd met tamelijk grote diamanten. Het midden van de ring bestaat uit een rood geëmailleerd veld met daarop het gouden hoofd van Athena.

De Deutscher Nationalpreis für Kunst und Wissenschaft.

Ik word geraakt door de schoonheid ervan en voel tegelijk walging nu ik het ding in het echt zie. Geen wonder dat Albert Speer die prijs wilde hebben.

Ik pak de medaille op, die zwaar aanvoelt op mijn handpalm. ‘Ze zeggen dat de ontvanger van deze prijs een extra sterke bevestigingsspleid nodig had om het gewicht ervan te kunnen dragen.’

Mevrouw Krupp doet haar mond open. ‘Dat zouden wij niet weten.’

‘Dit ding is toch van platina? Met de opbrengst hiervan had u de hele reis naar Zuid-Amerika kunnen betalen.’

Het ding glanst in het licht en mijn gezicht wordt weerkaatst in de helm van Athena.

Ik kijk Krupp aan. ‘Waarom heeft Hitler deze prijs in het leven geroepen?’

Hij wendt zijn blik af.

‘Als vervanger voor de Nobelprijs, nietwaar? Toe, hoe noemde Hitler de Nobelprijs ook alweer?’

‘Ik zou het niet wet...’

‘Zeg op.’

Krupp heft zijn kin op maar houdt zijn blik afgewend. ‘Hij noemde het een jodenprijs.’

‘Precies. En toen een Duitse pacifist de Nobelprijs won, was Hitler zo op zijn tenen getrapt dat hij de man in een concentratiekamp liet gooien en verordonneerde dat geen enkele Duitser ooit nog de Nobelprijs mocht accepteren. Alleen *déze* prijs. Zo zat het toch?’

Zonder te knippen staart Krupp me aan.

‘Hebt u die prijs gekregen of hebt u hem van een dode vriend afgepakt?’

‘Ik weet niet waar dat ding vandaan komt. Mijn vrouw heeft dat make-upkoffertje geleend.’

Ik leg de onderscheiding terug in het koffertje. ‘Hou maar op met het toneelstukje. Ik wéét dat u persoonlijk de leiding had over de leveranties van Zyklon-B aan alle concentratiekampen. U hebt de werking gedemonstreerd op menselijke proefpersonen. Ik heb de papieren die uw medeplichtigheid bewijzen.’

Mevrouw Krupp maakt een geluid alsof ze stikt en omklemt haar parallelketting.

‘Als ik het voor het zeggen had, zou u allang zijn opgehangen. Maar nu bent u hier, en met ingang van vandaag, wanneer u zich meldt in Gebied C, kunt u ons maar beter alle wetenschappelijke staatsgeheimen opbiechten evenals alle informatie over bevriende collega-wetenschappers, want anders gaat u terug naar Duitsland om daar terecht te staan.’

Ik prop het make-upkoffertje in mijn tas en loop naar de deur, maar draai me dan nog even om. ‘Nog een vraagje, meneer Krupp. Gewoon uit nieuwsgierigheid. Hebt u, toen u in Buchenwald was, toevallig gezien welke tekst er op het hek bij de ingang stond? De Duitse uitdrukking die bij de ingang van het kamp naar binnen gericht stond zodat de gevangenen die konden lezen?’

Hij schudt zijn hoofd.

‘Daar stond *Jedem das Seine*. Kunt u me vertellen wat dat betekent?’

‘We zijn heel erg moe en...’

‘Zeg op, meneer Krupp.’

In de woonkamer begint Bill Cullen te lachen en het publiek applaudiseert.

‘Je zou het kunnen vertalen met “Iedereen krijgt wat hij verdient”.’

‘Precies, meneer Krupp. Zou dat ook voor jullie gelden? Hebben jullie ook gekregen wat jullie verdienen? Mevrouw Krupp?’

Ze staren me aan zonder met hun ogen te knippen.

Ik loop de keuken uit. ‘U hoeft me geen uitgeleide te doen. Trouwens, de melk is wél vers. Die is gisteravond door legerpersoneel in de koelkast gezet.’

‘*Jüdischer Hund*,’ zegt de echtgenote binnensmonds.

Ik draai me naar haar om. ‘Wát zei u?’

Ze wendt haar blik af.

Ik loop terug en gris het sixpack bier uit de koelkast.

‘Ik had willen aanbevelen dat ze jullie omwille van de kinderen niet al te hard moesten aanpakken voor die gesmokkelde prijs in dat koffertje. Maar die kinderen zijn beter af zonder moordenaars als ouders, en ik zal ervoor zorgen dat mijn chef te horen krijgt wat jullie hier probeerden te flikken.’

Ik heb frisse lucht nodig en haast me naar buiten op dezelfde manier waarop ik binnen ben gekomen, langs de jongens die nog steeds televisie zitten te kijken. Het pak Oreó’s is nog dicht. Zou Karl die twee straffen? Waarschijnlijk niet. Hij heeft veel ergere dingen door de vingers gezien bij het binnenhalen van wetenschappers voor zijn programma. Maar in elk geval heeft iemand hen ter verantwoording geroepen voor hun daden.

Onderweg in de jeep naar mijn kantoor belandt er steeds meer zand achter de ruitenwissers van de jeep. Ik trek een blikje Pearl-bier open, drink het leeg en pak een tweede. Het zoveelste Texaanse ontbijt.

Arlette

Parijs, Frankrijk

1952

Net als het licht wordt loop ik door de ijskoude straten van het Île de la Cité naar het café. Ik ga via de bloemen- en vogeltjesmarkt, waar de kraampjes me beschermen tegen de snijdende wind die van de Seine komt. Mijn gedachten dwalen af naar het terugvinden van Willie, maar ik duw ze weg. Het doet te veel pijn om daar al zo vroeg aan te denken.

De oorlog is inmiddels zeven jaar voorbij, en de markt is sterk verbeterd dankzij nieuwe betonvloeren en bloemenkraampjes. Nergens meer Duitsers in ss-uniform. Iedere marktkoopman heeft nu een transistorradio in zijn kraam staan waar een krassende aria of het weerbericht uit klinkt.

Ik ben jaloers want mijn situatie heeft zich op geen enkele manier verbeterd. Ik druk de handtas die langs mijn zij hangt dicht tegen me aan – het ding dat ik heb gemaakt van mijn oude groene kampkleding nadat Josie en ik waren bevrijd – terwijl ik langs een volmaakt boeketje tuberozen loop. Ze staan voor onschuld, iets wat ik lang geleden al ben kwijtgeraakt. Ik loop door. Ik heb nauwelijks geld voor eten, laat staan voor bloemen. Bovendien doen zulke witte bloemen veel te veel denken aan bruiloften.

Ik blijf staan en loop dan terug. Waarschijnlijk zal ik toch nooit trouwen, dus waarom gun ik mezelf deze uitspatting niet? Ik overhandig de bloemenkoopman mijn laatste paar francs en stop het boeketje in de V-hals van mijn jurk, waar de bloesem koel aanvoelt tegen mijn huid. Alleen de geur van die bloemen schenkt je al hoop.

En tenslotte heb ik iets te vieren.

Hoewel lopen na al die jaren nog steeds pijn doet, concentreer ik me op

de brief in mijn zak, want ik ontplof bijna van nieuwsgierigheid. Ik haal hem tevoorschijn en kijk nog een keer naar de afzender.

WAGNER. OCHSENHIRTWEG 10, BERLIN.

Ik bereik het café waarvan de ramen ambergeel oplichten in het halfduister van de ochtendschemering, en blijf even staan kijken. Boven de deur staat in zwarte letters LE JOYEUX OISEAU CAFÉ. Ooit was er een schoenmaker in het pand gevestigd, een van een lange rij winkels in een zijstraat bij de Notre-Dame, dat net een rotte kies tussen een reeks gezonde tanden lijkt. De aanblik ervan stelt niet veel voor, maar voor mij en de andere twee serveersters daar is het als een reddingsvlot. We hebben alle drie Ravensbrück overleefd en voor ons vormt het café een veilige cocon, weg van de buitenwereld.

Ik draai aan de koperen deurknop en de geur van boterhammen met uitgebakken spek en arabicabonen komt me tegemoet. Binnen staan slechts zes tafeltjes, waarvan de tafelbladen van geaderd marmer zijn bespikkeld door decennia van gemorste koffiedruppels, en langs een wand staat een versleten, met wijnrood fluweel beklede muurbank.

De eigenaresse, Marianne, weet het café voornamelijk draaiende te houden door de bloemenkooplui van eten en drinken te voorzien, een bont gezelschap van mannen, afkomstig uit heel Frankrijk. Ze leven op koffie en sigaretten en rennen in hun kobaltkleurige jasjes heen en weer tussen ons café en de benauwde bloemenkassen van Les Halles om het koude Parijs tulpen en ranonkels te leveren.

We houden vanochtend een kleine liefdadigheidsinzameling ten bate van een organisatie die overlevenden van Ravensbrück steunt. Overlever van Ravensbrück zijn is de enige eis die Marianne stelt om hier te worden aangenomen, en Bep, Riekie en ik zijn nog steeds als een kampfamilie, al zijn we Josie kwijtgeraakt omdat ze naar Amerika is vertrokken. Hoewel Bep en Riekie allebei uit Nederland komen, zijn ze na de bevrijding van Ravensbrück – nu zeven jaar geleden – in Parijs blijven hangen en lijken ze inmiddels even Frans als de rest van ons.

Marianne, een voormalig sardineverkoopster van Les Halles, staat aan het aanrecht en rolt kruimeldeeg uit terwijl Bep met een dienblad vol glazen voorbijsnelt. ‘Wie heeft die glazen gewassen?’ roept Marianne.

Marianne, met vrouwelijke rondingen en kroeshaar, weigerde een davidster te dragen en heeft de hele oorlog ondergedoken gezeten op een vliering zo klein als een lijkst. Haar moeder is omgekomen in Ravens-

brück. Dit café is haar leven, maar het werk wordt haar langzamerhand te veel, wat duidelijk te zien is aan de paarse wallen onder haar ogen. Elke ochtend staat ze om vier uur op om koffiebonen te malen en de tegelvloer te boenen. Ze loopt naar het dienblad en tilt een waterglas op. ‘Hier zit nog lippenstift op de rand.’

Haar neef, Raphaël, komt haastig voorbij met een dienblad vol koffiekopjes. ‘Niet mijn kleurtje.’

De blonde Raphaël, met zijn sterke armen en groene ogen met donkere wimpers, kijkt me aan en wacht op de lach waarvan hij weet dat die zal komen omdat hij de grappigste persoon is die ik ken.

Ik zet mijn bosje bloemen in een glas water en hou mezelf voor dat het belangrijk is om er vrolijk uit te zien.

Marianne slaat een arm om mijn middel en trekt me naar zich toe, waarbij er een wolk lavendelzeep vrijkomt. ‘Wat doe je hier, Arlette? Je hebt vandaag vrij.’

Ik doe mijn jas uit. ‘O, echt?’ *De ene dag lijkt precies op de andere.*

‘Je moet een kalender gaan bijhouden. En kijk nou toch, je schetspotlood zit nog steeds in je haar. Jij hoort nu thuis jurken te ontwerpen in plaats van de boel hier chic te maken. Je zou een heel goede zakenvrouw kunnen zijn.’

‘Mannen wantrouwen ambitieuze vrouwen.’

‘Wie heeft er een kerel nodig? Jij kunt prima voor jezelf zorgen.’

Ik glimlach. ‘Ik doe dit alleen voor de koffie.’ *En omdat dit de enige familie is die ik ooit heb gehad.*

‘Kijk nou naar jezelf, je bent zo mager. Ben je weer eens vergeten te eten?’

Was dat zo? Gisteravond had ik alleen wat oude chardonnay gedronken als avondmaaltijd.

‘Heb je nog een kat gekocht?’

Waarom had ik haar verteld over mijn grote wens om op een dag een rode kat te hebben die ik Safran zou noemen? Ik zet die gedachte van me af. ‘Nee, ik wacht tot de juiste kat op mijn pad komt. Maar op dit moment kan ik nauwelijks mijn eigen eten betalen.’

Bep haast zich langs ons heen. ‘Zodra we opengaan zal de hele meute binnenkomen.’ Ze giet kokend water in een cafetière, laat de gemalen koffie trekken en duwt dan de zuiger naar beneden. ‘Geen van hen heeft ooit van “modieus laat komen” gehoord.’

We praten nooit over het kamp, haar baby’tje Thea of de Kinderzimmer,

maar Bep is goed hersteld, althans op het oog. Ze is nog steeds frêle en haar huid heeft de kleur van onrijpe cantaloupe, maar ze heeft haar haar lang genoeg laten groeien om in een dikke vlecht op haar rug te dragen en ze is getrouwd met een kaasverkoper uit Lyon die ons allemaal gratis voorziet van perfect gerijpte Saint-Marcellin. Ze hebben een zoontje dat Remi heet, en Bep wordt eindelijk iets dikker. Marianne heeft jarenlang geprobeerd ons vol te proppen alsof we ganzen voor de ganzenleverpastei zijn.

Dan snelt de lieve Riekie voorbij met een stapel stoelen. Haar haar is zo wit en dun als pluïsjes van de zijdeplant. Ze heeft nog altijd een spontane glimlach en ook zij is getrouwd met een Fransman, een bloemenverkoper met prachtige donkerbruine ogen die Paul heet. Hij is de ideale man voor haar aangezien hij ervoor zorgt dat hun appartement steeds vol rozen staat. Riekie is het levende bewijs voor de stelling dat een vrouw mooier wordt wanneer een man naar haar verlangt, want ze heeft er nog nooit zo stralend uitgezien. We weten allemaal dat Paul graag een gezin wil, maar zij kan zich er niet toe zetten om nog eens te proberen een kind te krijgen.

Zelfs Marianne heeft een aanbieder, zodat ik als enige nog alleen ben.

Ik bind mijn schort voor en wapper met de brief. 'De afzender is Wagner.'
Het wordt stil in het café.

Marianne komt dichterbij. 'En? Toe, maak open.'

Riekie zet de stoelen neer. 'Van jouw Gunther?'

Ik knik, mijn vingers trillen.

Raphaël is de enige die er niet uitziet alsof hij zijn adem inhoudt van spanning.

Met een broodmes snij ik de envelop open, haal de brief eruit en lees hardop.

Geachte mejuffrouw LaRue,

Met betrekking tot de derde brief die u ons hebt gestuurd, moeten we u vragen op te houden met ons te schrijven. Indien u ervoor kiest dat toch te blijven doen, waarschuwen we u hierbij dat we dan juridische stappen zullen ondernemen.

Hoogachtend,
meneer en mevrouw Wagner

Ik grijp de rand van de gootsteen vast. ‘O, jee.’

Bep trekt het briefje uit mijn hand. ‘Laat eens zien. Gunthers ouders? Waar halen ze het lef vandaan om jou zo te behandelen?’

Riekie wrijft over mijn rug. ‘Heb je hen ooit ontmoet?’

Ik pak het briefje terug en stop het in mijn schortzak. ‘Nee.’

In elk geval is dat briefje iets nieuws om in mijn rouwdoosje te stoppen. Dat moest ik maken tijdens de cursus ‘Omgaan met het verlies van je kind’ in Mariannes kerk waarvan ik een bijeenkomst heb bijgewoond. Ik heb daar een door een parochiaan gedoneerde kinderschoendoos versierd door kantpapier op de zijkanten te lijmen en WILLIE op de deksel te schrijven. Het is de volmaakte bewaarplek voor de weinige dingen die me nog met mijn zoon verbinden. Een veer die van onze kampdochter, Fleur, is geweest. Een stoffen Gelaarsde Kat. Een rubberen bijtring. En een blonde haarlok, bijna dezelfde kleur als mijn eigen haar, die ik heb samengebonden met een abrikooskleurig lintje. Ik draag dat kartonnen doodskistje van liefde overal mee.

Marianne buigt zich naar me toe. ‘Nou, ze hebben niet gezegd dat hun zoon dood is. Gunther kan gewond zijn of aan geheugenverlies lijden.’

‘Zeven jaar lang?’ vraag ik.

‘Heb je hun ooit verteld over Willie? Hij is tenslotte hun kleinkind.’

‘Nee, daar kon ik me niet toe zetten. Stel je voor dat ze hem van me zouden afpakken?’ Ik recht mijn rug. ‘Laat maar. Dit is verder onbelangrijk. Tijd om aan het werk te gaan.’

De wandklok slaat zes uur en de chaos begint wanneer de bloemenverkopers, met hun broekzakken vol twijngaren en afgeknipte bloemstelen, binnenstromen en in hun handen blazen. Hun baretten en mutsen bieden nauwelijks bescherming tegen de kou.

Ze proberen de beste stoelen aan de tafeltjes te bemachtigen. We brengen hun kopjes cafetièrekoffie terwijl zij de, talrijke, problemen van de bloemenbranche bespreken, roken en uiting geven aan hun aanhoudende ongenoegen met betrekking tot de wereld. Er komen nog meer klanten binnen, tot er geen ruimte meer is en sommige buiten moeten wachten.

‘Hoe kun je nou een café uitbaten zonder café crème te serveren, Marianne?’ roept een klant. ‘Wanneer schaf je eindelijk een espressoapparaat aan?’

‘Zodra jij dat betaalt,’ roept Marianne terug. ‘Zo’n ding kost meer dan deze hele keet bij elkaar.’